

Literatura XVIII. století

V tomto období literatury naší autonomní oblasti, kde převládají poezie a divadlo, se utvořily základy současné baskické kultury. Autoři jako Etxeberri Sarakoa, Larramendi, Kardaberaz, Mogel či Añibarro, mezi dalšími, upevňují a prosazují dějiny naší literatury.

Johannes Etxeberri Sarakoa

Etxeberri Sarakoa (Sara, 1668- Azkoitia, 1749) vystudoval medicínu v Pau v jezuitské škole. Většinu života trávil ve městech Sara a Bera, kde také vykonával svoji lékařskou praxi. V roce 1725 žil krátkce v Hondarribii a pak se usadil v ve městě Azkoitia, kde prožil dlouhých dvacet čtyři let. Měl celkem jedenáct dětí. Etxeberri Sarakoa byl velmi plodný autor, zároveň byl druhým ateistickým literátem v Baskicku. Jak sám zmiňuje ve svých knihách, před smrtí se poznal s Larramendim.

Etxeberri Sarakoa byl milovníkem baskického jazyka. Proto je zvláštní, že jeho dílo vyšlo z anonymity teprve před třiceti lety. Dnes tedy známe Etxeberriho díky náhodě. Jeho dílo objevil badatel Urkijo, který veden svou pochybovačností a zvědavostí, zapátral ve františkánské knihovně města Zarautz, kde knihy vypátral.

Etxeberri Sarakoa napsal spoustu knih, z nichž můžeme zmínit ty nejvýznamnější:

1. **Lau – Urdiri gomendiozco carta edo guthuna** (1718). Oihenart potvrzuje, že etymologie výrazu Lapurdi je Lapur-di (místo, kde se sdružují zloději). Naopak Etxeberri Sarakoa tvrdil, že správný výklad slova je Lau-urdi (čtyři řeky). V tomto díle autor adresuje dopis (Gomendiozco carta) generální radě v Lapurdi, žádaje o finanční podporu, aby mohl publikovat baskickou gramatiku a slovník. Kniha se skládá ze třech krátkých částí, doplněných prologem (23 stran), jež pojednává o původu jazyků.

2. **Escual herriari eta escualdun guztiei euscuarazco hatsapenac latin ikasteko** (1712). Jedná se o gramatiku určenou k výuce latiny s doprovodným textem v baskičtině. Spíše se však podobá učebnici baskičtiny s doplňujícím textem v latině.

3. **Diccionario cuatrilingue** (1712). Autor použil čtyř jazyků: baskičtina, kastilština, francouzština a latina.

Bylo zjištěno, že tento slovník zapůjčil Larramendimu a v současné době není známo místo uložení.

4. **Gazteriari** (1718). V této promluvě se autor zabývá stěžejní problematikou své doby, nízkou připraveností a vzdělaností mladých lidí. Cílem pojednání je zvýšit zájem mládeže o studium a tímto způsobem vymýtit analfabetismus.

Literární odborníci ujišťují, že Etxeberri Sarakoa je nejlepším labortským spisovatelem XVIII. století. Jeho prozaické dílo je čtivé, elegantní a psané bohatým jazykem. Také usilovat o sjednocení baskičtiny, v této souvislosti se odvolává na práci literáta Axulara, který působil v XVII. století.

Lizarraga de Elkano

Joaquin de Lizarraga pochází z usedlosti Miguelena de Elkano, kde se narodil v roce 1748. Jeho rodina byla dosti početná. Jeho strýc, který byl starostou města, jej učil gramatice a latině. Tak alespoň nemusel chodit do běžné školy. Lizarraga se zaměřoval na studium humanitních věd a jakmile skončil, v roce 1763 se přestěhoval do Villa García de Campos v Palencii, kde trávil svá učenická léta.

Roku 1767 byli jezuité vyhnáni z Baskicka. Lizarraga odešel do Santanderu, ale jakmile se dozvěděl, že jeho matka ovdověla, rozhodl se vrátit do Elkana. V následujících letech se věnoval studiu filozofie a nechal se vysvětit na kněze v pouhých dvaceti třech letech. Když zemřel starosta jeho města, dočasně zastával jeho post. Dočasná služba městu se nakonec prodloužila na šedesát pět let. Lizarraga zemřel 20. ledna 1835 v usedlosti, kde se narodil.

Nejvýznamnější dílo tohoto autore nese název **Obrachoarèn Aguintza ta Itzaurrea** a bylo publikováno v roce 1803 jako prolog k jinému dílu. Jako ukázka z tohoto slavného díla nám poslouží následující fragment:

“O Jesús, artzai gucién Atzái-búru ta Principe Jauna, bere ódol preciosoarén cóstus erosituena adi christioak, ceñén guardátzeco ta acitzeco cárgua artudúgun gaudénc ezin jasis gueurén carga própíoa, ta esxatucobaitigu beras contu ayétas ta pagaruduén precíoa!”

Počátky guipuzkánské literatury

Průkopníkem guipuzkánské literatury byl autor Iparralde, který pobýval a psal v západním Baskicku v provincii Euskal Herria. Postupně se objevovali další spisovatelé, kteří jsou právem považováni za literární mistry.

Larramendi

Manuel Larramendi se narodil v Andoain roku 1690 a zemřel v Loyole roku 1766. Jeho skutečné jméno bylo Manuel de Garagorri, avšak neshody s otcem ho přiměly k přijetí matčina příjmení. Jeho otec zemřel, když bylo Larramendimu dvanáct let. Tehdy ho strýc zapsal do jezuitské školy v Bilbao, kde také několik let pracoval jako pomocník. Studia započal v sedmnácti letech. Později studoval v Salamance a působil jako profesor na různých školách po celém Španělsku. Roku 1730 odešel z Bayony, kde působil jako zpovědník královny. Od roku 1733 žil v San Sebastiánu a o rok později se na důchod přestěhoval do Loyoly.

Larramendi byl zarputilým obhájcem baskického jazyka, přestože většinu svých děl publikoval v kastilštině. V baskičtině napsal asi 200 stran, mezi nimiž jsou především dopisy a prology. K jeho nejvýznamnějším dílům patří:

1. **De la antigüedad y universalidad del bascuence en España.**
2. **El imposible vencido: arte de la lengua bascongada.** (Je považována za první baskickou gramatiku)
3. **Discurso histórico sobre la antigua famosa Cantabria.**
4. **Diccionario Trilingüe.** (Dva svazky)
5. **Coreografía de Guipúzcoa, Autobiografía y otros escritos eta Sobre los Fueros de Guipúzcoa.** (tři studie)

Larramendi má svůj osobitý a zároveň ironický styl psaní. Spousta autorů, jako například Mendiburu, Kardaberaz či Lizarraga de Elkano ho následovali a inspirovali se jeho dílem.

Kardaberaz

Agustín Kardaberaz (Hernani, 1703- Bolonia, 1770) působil jako profesor teologie ve městě Opatate a dále cestoval jako kazatel po celém Baskicku. Ovládal všechny baskické dialekty (jeho rodným byl dialekt guipuzkánský). Pro jeho styl psaní ho označovali „řečník“. Puritáni kritizovali jeho styl psaní, jež byl založen na hovorovém jazyce. Psal tedy slova tak, jak se vyslovovala.

Z jeho děl můžeme zmínit:

1. **San Isidororen bizitza.**
2. **San Ignazioen Bizitza.**
3. **San Ignazioen ejerzizio zabalduak.**
4. **Eusqueraren berri onac.**
5. **Cristauaren bizitza.**

Mendiburu

Sebastián Mendiburu (Oiartzun, 1708- Bolonia, 1782) vystudoval filozofii a teologii v Pamploně. Psal dialekty guipuzkánským a alto navarrským a jeho styl byl vždy dokonalý. Tímto si vysloužil přezdívku „baskický Ciceró“.

Nenáviděl tanec a býčí zápasy, což zdůrazňoval ve svém díle. Z jeho knih můžeme uvést:

1. **Jesusen bihortzaren debozioa.**
2. **Jesusen amore nequeei dagozten cenbait otoitz gai.**
3. **Kristau onaren biziera.**
4. **Euskal Doktrina.** (ve spolupráci s Larramendim a Kardaberazem)
5. **Hamar mandamentuen inguruko zenbait idazki.** (cenzurována Larramendim)

Jesusen Bihotzaren Devocioa

Jedná se o úryvek z dopisu, který napsal Larramendi spisovateli Mendiburovi a právě Mendiburu z něj udělal prolog ke svému dílu **Jesusen Bihotzaren Devocioa**.

“Esán biezat norcnahi, cembat, zor diotén zure Eusquéra onéc, beste hor dabiltzán hizcuúndeen náspillai? Esán beguit, ceñetan Jesusen biotzaréquico devocioaren gáya obetó, ederquiago, gozoroágo berecia dagoán, zuzendua ta apaindua?”

Počátky biskajské literatury

Tři biskajští autoři následovali Larramendiho: Mogel, Añibarro a páter Bartolomé de Santa Teresa. Nejednalo se o prvotní biskajské literáty. K těm nejstarším patřili Betolaz, Garibay, Otxoa de Kapanaga, Mikoleta, Olaetxea, Bazterretxea a Barrutia. Nicméně, tři výše zmiňovaní jsou považováni za zakladatele biskajské literatury.

Mogel

Juan Antonio Mogel se narodil v Eibaru roku 1745 a zemřel ve městě Markina roku 1804. Svou první knihu napsal v dialektu guipuzkánském a ostatní svá díla publikoval již v dialektu biskajském. Byl přesvědčen, že musí užívat při psaní své rodné baskičtiny, kterou se mluvilo v Markině, přestože tomuto jazyku nerozuměli všichni Baskové. Byl zarputilým propagátorem bascoiberství.

Mogel byl opakem Añibarra, alespoň co se týče stylu a předmětu psaní. Zatímco Añibarro si chtěl získat co nejvíce čtenářů, Mogel raději psal rodnou baskičtinou, přestože si byl vědom menšího počtu svých čtenářů.

Někteří autoři se mylně domnívají, že Nobelovo dílo **Peru Abarca** je prvním baskickým románem. Ve skutečnosti jím bylo dílo **Auñamendiko Lorea** (1898), jehož autorem byl Txomin Agirre. **Peru Abarca** navíc není románem. Nobelovo dílo bylo publikováno po částech v časopisu **BETI BAT** od roku 1880. V knižní podobě pak vyšlo roku 1881. **Peru Abarca** je kniha rozdělená do šesti částí, ovlivněná klasickou kulturou a Biblií.

Také se v ní odráží vliv Osvícenství a spisovatele Larramendiho. Díky této knize mohli etnologové analyzovat zvyky lidí v oné době.

Añibarro

Byl knězem, misionářem a spisovatelem. Úplným opakem Mogela. Pedro Antonio Añibarro se domníval, že by měl psát jazykem, který používá většina Basků. Ovládal všechny rozličné dialekty, ačkoliv měl ve zvyku psát biskajským nářečím. Tento spisovatel má velmi bohatý styl, ale používá spoustu synonym , což způsobuje jistou těžkopádnost jeho děl. Spousta jeho knih nebyla nikdy publikována.

Fray Bartolomé de Santa Teresa

Narodil se v Merkině roku 1768 a po devíti letech studia filozofie, teologie a práva se usadil v rodném městě Markina, kde působil jako kazatel a zároveň psal svá literární díla. Psal baskičtinou, kterou se mluvilo v Markině a jejím okolí. Hlavním tématem jeho spisů je křesťanská doktrína, morálka náboženské zásady.

Divadlo v XVIII. století

V Evropě XVIII. století (také označovaného jako “osvícené století“) se objevuje hnutí zvané “osvícenství”, které mělo velký vliv ve Španělsku a největšího úspěchu dosáhlo ve Francii. Touha po poznání (dobrým příkladem je Diderotova Encyklopedie) a revoluce myšlení, se jmény jako Rousseau, Montesquieu a Voltaire byly obsaženy v uměleckém a literárním směru zvaném “neoklasicismus.“

Folklorní divadlo v období osvícenství

Baskicko bylo také součástí těchto změn. Vznikl seminář v Bergaře a “Rytíři z Azkoitie” vytvořili “Baskickou společnost Přátel země”. Jednalo se o seskupení, které si kladlo za cíl šířit vzdělání a vědění (obdělávání půdy, humanitní vědy, fyzika, chemie, moderní a klasické jazyky).

V této době bylo drama stěžejním literárním žánrem, který zároveň zastával funkci vzdělávací. Tímto způsobem se lidé bavili a také učili. **Xabier Munibe**, hrabě z Peñafloridy a prezident “Baskické společnosti Přátel země”, byl jedním z hlavních představitelů scénického umění. Jeho propojení třech dramatických forem (děje, času a místa) je považováno za novinku folklorního divadla oné doby.

Dramatici XVIII. století

Pedro Ignacio de Barrutia

Informace o tomto autorovi jsou nedostatečné. Narodil se ve městě Aramaio roku 1682 a zemřel v Arrasate roku 1759. Je znám především pro svá dramata, např. “**Accto para la noche buena**”, dílo poprvé publikoval R.M. Azkue v časopisu Euskalzalea roku 1897 (název byl baskický: “**Gabonetako Ikuskizunak**”). Jedná se o vůbec první divadelní hru pasnou baskicky. Svým obsahem a stylem se podobá pastorálám, jež jsou také folklorním

žánrem a nerespektují místo a děj. Nicméně se jedná o poměrně krátký žánr (500 strof oproti 1500 v pastorálách).

“**Gabonetako Ikuskizunak**” je napsaná ve verších a užívá se v ní baskičtina v kombinaci s kastilštinou. Barrutia používá jednoduchý jazyk za účelem svého didaktického záměru, součástí jsou humorné a lidové výrazy uvnitř veršů s různou metrikou. Obsah tohoto díla měl vysvětlit vánoční záhadu prostému lidu.

Xabier Munibe, hrabě z Peñafloidy

Narodil se v paláci Insausti v oblasti Azkoitie a studoval v jezuitské škole ve Francii až do svých osmnácti let. V paláci byl obklopen přáteli, se kterými diskutoval o kultuře. Organizoval hudební a divadelní večery, které sám režíroval. Jedna z jeho her nese název “**El borracho burlado**”. Dialogy jsou v kastilštině, avšak zpívané party napsal v baskičtině. Jedná se o komické a muzikální dílo s jednoduchou a zábavnou strukturou, které si bere za cíl vzdělávat zábavnou formou a zároveň chce šířit baskičtinu mezi lidové vrstvy.

Munibe také napsal dílo “**Gabon Sariak**” (1762), soubor koled, které se zpívaly v kapli města Azkoitie.